

پیامدهای افراط و تفریط در غیرت ورزی مردان در خانواده

فاطمه خاطری*

چکیده

غیرت از صفات اخلاقی است که در مرحله عمل ممکن است دچار آسیب شود و از مسیر صحیح خارج گردد. خروج غیرت از از محدوده خود منجر به افراط یا تفریط در غیرت ورزی می-شود که موجب بروز پیامدهای نامطلوبی برای خانواده می‌شود در آموزه‌های الهی این پیامدها بیان شده است. در این تحقیق به برخی از مهمترین پیامدهای این افراط و تفریط اشاره شده است مانند پیامدهای افراط از جمله سوءظن، تجسس و ... و پیامدهای افراط گرفته شدن روح ایمان است.

کلیدواژه‌ها: غیرت، غیرت ورزی، افراز در غیرت، تفریط در غیرت.

* طلبه سطح ۲ حوزه علمیه امام خامنه ای (مد ظله العالی)، کرمانشاه.

مقدمه

هنگامی که صفات اخلاقی نیک در انسان پایدار می‌شوند، او را در طی کردن مسیر زندگی و رسیدن به اهداف انسانی کمک می‌کنند. زیاده روی یا کوتاهی در توجه به فضائل موجب افراط یا تفریط می‌شود. غیرت یکی از صفات اخلاقی است که زمینه این نوع آسیب‌ها در آن زیاد است؛ موضوعی که جامعه امروز به آن مبتلا است و نشانه‌های تفریط در آن بسیار بیش از افراط در آن بیشتر از افراط در آن مشاهده می‌شود. این پژوهش به دنبال تبیین پیامدهای انحراف از غیرت ورزی، اصلاح نگرش افراد جامعه در غیرت ورزی و ایجاد انگیزه در توجه به این فضیلت اخلاقی است.

مفهوم شناسی

غیرت

واژه غیرت در کتاب‌های لغوی به معنای نفع رساندن،^۱ دیه،^۲ آنفه^۳ که به معنی کراهت، استنکاف و خودداری^۴ است و حمیت^۵ که به معنی خشم و غضبی است که طغیان می‌کند،^۶ استفاده شده است.

علمای اسلام تعاریف مختلفی از غیرت ارائه کرده‌اند که از نظر لفظ با هم تفاوت‌هایی دارند؛ اما از نظر معنا مشترک هستند. معانی مشترک در تعریف‌های یاد شده عبارتند از: دفاع، حفاظت و نگرهبانی از چیزی که برای انسان مقدس یا محترم یا مهم است.

ملا احمد نراقی در کتاب معارج السعاده می‌فرماید: «حمیت و غیرت، آن است که آدمی نگرهبانی کند دین خود و عرض خود و اولاد و اموال خود را. و از برای محافظت و نگرهبانی هر یک طریقه‌ای است که صاحب غیرت و حمیت از آن تجاوز نمی‌کند.»^۷

علامه طباطبایی در تفسیر المیزان غیرت را چنین تعریف می‌کند: «غیرت یکی از اخلاق حمیده و ملکات فاضله است و آن عبارت است از دگرگونی حالت انسان از حالت عادی و اعتدال، به

۱ - ابن سیده، علی بن اسماعیل، المحکم و المحيط الأعظم، ج ۶، ص ۱۳؛ ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۵، ص ۴۰، جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح، ج ۲، ص ۷۷۵.

۲ - جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح، ج ۲، ص ۷۷۵؛ ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۵، ص ۴۱؛ طریحی، فخرالدین بن محمد، مجمع البحرین، ج ۳، ص ۴۳۲.

۳ - حمیری، نشوان بن سعید، شمس العلوم، ج ۸، ص ۵۰۴۸؛ ابن اثیر جزری، مبارک بن محمد، النهایه فی غریب الحدیث و الأثر، ج ۳، ص ۴۰۱؛ ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۵، ص ۴۲.

۴ - صاحب بن عباد، اسماعیل بن عباد، المحيط فی اللغة، ج ۱۰، ص ۳۹۷؛ جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح، ج ۴، ص ۱۳۳۳؛ ابن اثیر جزری، مبارک بن محمد، النهایه فی غریب الحدیث و الأثر، ج ۱، ص ۷۶.

۵ - ابن اثیر جزری، مبارک بن محمد، النهایه فی غریب الحدیث و الأثر، ج ۳، ص ۴۰۱؛ ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۵، ص ۴۲، مرتضی زبیدی، محمد بن محمد، تاجر العروس، ج ۷، ص ۳۳۳.

۶ - راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن، ج ۱، ص ۲۴۷.

۷ - نراقی، معراج السعاده، ص ۱۹۴.

طوری که انسان را برای دفاع و انتقام از کسی که به یکی از مقدساتش اعم از دین، ناموس و یا جاه و امثال آن تجاوز کرده، از جای خود برکند.^۱

بنابراین غیرت را می‌توان چنین تعریف کرد: غیرت نیرویی است که انسان را در خصوص حجمه‌های احتمالی به خطوط قرمز و شکستن حدود و هتک حریم‌ها، دائماً هشیار، حساس و به حالت آماده باش نگه می‌دارد و از بی‌تفاوتی انسان درباره آنچه در اطرافش اتفاق می‌افتد، جلوگیری می‌کند؛ بنابراین غیرت باعث می‌شود انسان در خصوص شکسته شدن حریم‌ها، احساس مسئولیت و حساسیت کند.

غیرت چیست

غیرت به معنای نفرت انسان از مشارکت کردن دیگران در امور مورد علاقه‌اش است.^۲ به عبارت دیگر، غیرت به معنای دفاع از چیزی محبوب در برابر هر گونه دستبرد و تجاوز دیگران است که سرچشمه این واکنش، ممکن است حمیت، تعصب و تغیر انسان باشد.

در تعریف اصطلاحی غیرت، تفاوت چندانی بین نخبگان علم اخلاق وجود ندارد. آنچه در زیر می‌آید، برخی از همین تعاریف عالمان علم اخلاق است. علامه طباطبایی در جای دیگر می‌نویسد: «اولاً، اسلام مسئله غیرت و تعصب را باطل معرفی نکرده، بلکه اصل آن را حفظ نموده است؛ زیرا غیرت ریشه در فطرت انسان دارد و اسلام هم دین فطرت است؛ ولی در جزئیات آن، دخالت کرده و فرموده است: آن قدر از غیرت و تعصب که مطابق با فطرت است، حق و شاخ و برگ که اقوام به آن داده‌اند، باطل است.

ثانیاً، همین ودیعه فطری - یعنی غیرت - را از هر سویی به سوی خدای متعال برگردانیده و سپس موارد بسیاری را در یک قالب که همان توحید می‌باشد، ریخته است. به عبارت واضح تر، هر

۱ - طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۴، ص ۱۷۵.

۲ - طریحی، مجمع البحرین، ج ۳، ص ۴۳۲.

جا که تعصب ورزیدن خداپسندانه باشد، باید تعصب ورزید و هر جا که موجب خشنودی خدا نباشد، نباید تعصب و غیرت ورزید.^۱

شهید مطهری در توضیح سخن علی علیه السلام که فرمود: «انسان شریف و غیور، هرگز زنا نمی‌کند»،^۲ می‌نویسد: «غیرت یک شرافت انسانی و یک حساسیت انسانی نسبت به پاکی و طهارت جامعه است».^۳

وی در جای دیگر در پاسخ به اعتراض کنندگان به غیرت می‌نویسد: «پیشنهاد اینکه انسان به عنوان مبارزه با خودخواهی، غیرت را کنار بگذارد، درست مثل این است که پیشنهاد شود غریزه علاقه به فرزند- به طور کلی مطلق حس ترحم و عاطفه انسانی- را به عنوان اینکه یک میل انسانی است، ریشه کن نماییم؛ در صورتی که این [غیرت] یک میل نفسانی در درجات پایین حیوانی نیست؛ بلکه یک احساس عالی بشری است».^۴

از آنچه گذشت، به دست می‌آید که غیرت به معنای نگاه مسئولانه و نگرهبانی آگاهانه از حریم دین، خانواده، قانون و کشور است.

ریشه غیرت

در مورد ریشه غیرت نیز دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد: حضرت علی (علیه السلام) ریشه غیرت را شجاعت،^۵ ملا احمد نراقی شجاعت و قوت نفس،^۶ علامه طباطبایی فطرت^۱ و شهید مطهری احساس و عاطفه بشری^۲ می‌دانند.

۱ - طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۴، ص ۶۷۴.

۲ - ما زنی غیور قط؛ ر.ک: تمیمی آمدی، غررالحکم و درر الکلم، ص ۲۵۹، ح ۵۵۳۴؛ نوری، مستدرک الوسائل، ج ۱۴، ص ۳۳۱.

۳ - مطهری، مسئله حجاب، ص ۶۴.

۴ - همان، ص ۶۲.

۵ - ثمره الشجاعة الغیره، ر.ک: تمیمی آمدی، غررالحکم و درر الکلم، ص ۲۵۹، ح ۵۵۲۷.

۶ - نراقی، معراج السعاده، ص ۱۶۳ و ۱۶۴.

عفت، مودت و رحمتی که بین انسان‌ها در خانواده است، از میان برود بی غیرتی پیامدهای منفی در بر دارد از جمله:

۱- گرفته شدن روح ایمان

کوتاهی در غیرت بر روح و جان انسان تأثیر می‌گذارد. اگر انسان در برابر گناه کسانی که در خصوص آنها مسئول است، بی تفاوت باشد در واقع رضایت خود را اعلام می‌کند. این امر موجب تقویت باطل می‌شود؛ یعنی کسانی که مرتکب افعال منافی عفت در خصوص خانواده او می‌شوند، راه خود را هموار دیده و به راحتی رفتارهای خلاف شرع خود را تکرار می‌کنند و پس از مدتی چنین رفتارهایی برای آنها و خانواده او عادی شده و زمینه انجام رفتارهای بدتر فراهم می‌شود؛ لذا بی‌تفاوتی در برابر چنین اعمالی موجب تضعیف ایمان در انسان می‌شود. در نتیجه اگر انسان در خصوص خانواده بی‌تفاوت باشد و در غیرت ورزی کوتاهی کند و بر این کوتاهی در غیرت ورزی مداومت داشته باشد، روح ایمان از او برداشته می‌شود.

امام صادق (علیه السلام) فرمود: «هنگامی که غیرت مردی را در خصوص خانواده یا کنیزانش تحریک کنند ولی غیرت نوزد، خداوند متعال پرنده‌ای می‌فرستد به نام قفندر تا اینکه بر سر در خانه خانه‌اش بنشیند. سپس به او چهل روز مهلت داده می‌شود. سپس آن پرنده ندا می‌دهد همانا خداوند غیور است و تمام غیرتمندان را دوست دارد. اگر او غیرت ورزد و آن اعمال زشت را انکار کرد که انکار کرده و گرنه پرنده پرواز می‌کند تا بر سر او بنشیند و بال‌هایش را روی چشمان او به حرکت می‌آورد، سپس پرواز می‌کند و بعد از آن خداوند روح ایمان را از او گرفته و ملائکه او را «دیوث» می‌نامند»^۱

۲- کوردلی

۱ - کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۵، ص ۵۳۶.

تفریط در غیرت ورزی، در قلب انسان نیز تأثیر منفی گذاشته و موجب وارونگی دل و کوردلی می‌شود. امام علی (علیه السلام) فرمود: «خداوند نسبت به مؤمن غیرت می‌ورزد؛ پس مؤمن نیز باید غیرت بورزد و کسی که غیرت نورزد، قلبش وارونه است»^۱

در این صورت انسان از دیدن واقعیات ناتوان شده و خوبی‌ها را نمی‌بیند و با منکرات کنار می‌آید؛ گویا معروف و منکر یکسان‌اند، کار نیکو و حسن را تأیید نمی‌کند و از کار قبیح و زشت بی‌زاری نمی‌جوید.

۱ - کلینی، کافی، ج ۵، ص ۵۳۶.

نتیجه

غیرت به معنای حساسیت انسان در خصوص رعایت حدود الهی و مانع شدن از محرمات خداوند است. هر نوع خروج از محدوده غیرت ورزی منجر به افراط یا تفریط در این مورد می‌شود که پیامدهای نامطلوبی به دنبال دارد این پیامدها جنبه خانوادگی دارد پیامدهایی که رابط افراط در غیرت ورزی از طریق آموزه‌های اسلامی به دست ما رسیده، بیشتر جنبه دنیوی و اجتماعی دارند؛ پیامدهایی نظیر سوءظن، تجسس، قتل، ظلم است که در مورد دیگران، و خانواده شکل می‌گیرد. و پیامدهای تفریط شامل امور خانواده و دنیوی می‌شوند مانند گرفته شدن روح ایمان و کوردلی می‌شود که به امور خانواده برمی‌گردد.

منابع

* قرآن

۱. ابن اثیر جزری، مبارک بن محمد، النهایه فی غریب الحدیث و الأثر، محقق محمود محمد طناحی و طاهر زاوی، قم، مؤسسه مطبوعاتی اسماعیلیان، چهارم، ۱۳۶۷.
۲. ابن سیده، علی بن اسماعیل، المحکم و المحيط الأعظم، محقق عبدالحمید هنداوی، بیروت، دارالکتب العلمیه، اول، بی تا.
۳. ابن شعبه حرانی، علی بن حسین، تحف العقول، قم، جامعه مدرسین ۱۴۰۴ق.
۴. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت، دارالفکر للطباعه و النشر - دار صار، ۱۴۱۴ق.
۵. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و دررالکلم، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۶.
۶. جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح، محقق، احمد عبدالغفور عطار، بیروت دارالعلم للملایین، بی تا.
۷. حمیری، نشوان بن سعید، شمس العلوم، دمشق، دارالفکر، بی تا.
۸. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن، تهران، مرتضوی، ۱۳۷۴ش.
۹. شعاری نژاد، علی اکبر، فرهنگ و علوم رفتاری، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۵.
۱۰. شکیبافر، عنایت الله، دائره المعارف روانشناسی، تهران، انتشارات فروغی، ۱۳۶۳.
۱۱. صاحب بن عباد، اسماعیل بن عباد، المحيط فی اللغه، محقق محمدحسن آل یاسین، بیروت، عالم الکتب، بی تا.
۱۲. طباطبایی، تفسیر المیزان، ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی، قم، دفتر انتشارات اسلامی، قم، ۱۴۱۷ق.
۱۳. طبرسی، علی بن حسن، مشکاه الأنوار فی غرر الأخبار، نجف، مکتبه حیدریه، ۱۳۸۵ق.

١٤. طريحي، فخرالدين بن محمد، مجمع البحرين، تهران، مرتضوى، ١٣٧٥.
١٥. كلينى، محمد بن يعقوب، الكافى، تهران، دارالكتب الإسلاميه، ١٤٠٧ق.
١٦. متقى هندی، حسام الدين، كنزالعمال، مؤسسه الرسول، بى تا.
١٧. مجتبوى، جلالالدين، علم اخلاق اسلامى، انتشارات حكمت، ١٣٧٧.
١٨. مرتضى زيبدى، محمد بن محمد، تاجر العروس، محقق على شيرى، بيروت، دارالفكر، بى تا.
١٩. مطهرى، مرتضى، مسئله حجاب، قم، صدرا، ١٣٧٧.
٢٠. نراقى، ملا احمد، جامع السعادات، نجف، مطبعه النجف، ١٣٨٣.
٢١. نراقى، ملا احمد، معراج السعاده، قم، انتشارات كامكار، ١٣٨٤.
٢٢. نعمان مغربى، ابن حيون، دعائم الاسلام، محقق آصف فيضى، قم، مؤسسه آل البيت، ١٣٨٥.
٢٣. نورى، حسين، مستدرک الوسائل، قم، مؤسسه آل البيت، ١٤٠٨ق.